

Rozwój lokalny w cieniu przyrody?

Streszczenie

W dyskusji publicznej panuje zgoda co do tego, że obszary o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych są dobrem publicznym, które należy chronić i zachować dla przyszłych pokoleń. Pojawiają się jednak (niekiedy skrajne) różnice zdań, jaka forma ochrony przyrody byłaby dla danego obszaru odpowiednia oraz jak duży obszar powinien zostać nią objęty. Projekty rozszerzenia istniejących lub tworzenia nowych obszarów prawnie chronionych skłaniają społeczności lokalne i władze samorządowe do przeprowadzania rachunku potencjalnych korzyści i strat. Z jednej strony ochrona przyrody niesie ze sobą ograniczenia w gospodarowaniu przestrzenią, utrudniając (lub wręcz uniemożliwiając) prowadzenie niektórych form działalności gospodarczej. Z tego względu Związek Gmin Wiejskich RP od dawna domaga się wprowadzenia „subwencji ekologicznej”, a ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego z 2024 roku uwzględniła tzw. potrzeby ekologiczne, mające rekompensować ograniczenia inwestycyjne. Z drugiej strony obszary chronione mogą jednak stanowić impuls rozwojowy, przykładowo poprzez rozwój turystyki, który może korzystnie oddziaływać na inne sektory lokalnej gospodarki.

W niniejszym opracowaniu zbadaliśmy wpływ istnienia obszarów prawnie chronionych na dynamikę rozwoju społeczno-gospodarczego gmin w ostatnim dwudziestoleciu. Przeanalizowaliśmy, w jaki sposób parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu i obszary Natura 2000 oddziałują m.in. na dynamikę populacji, poziom przedsiębiorczości, rozwój budownictwa mieszkaniowego i budżety samorządów lokalnych. Uzyskane przez nas wyniki wskazują na istnienie zarówno podobieństw, jak i różnic pomiędzy analizowanymi formami ochrony przyrody, uwarunkowanych zakresem ochrony, a w przypadku parków narodowych – także ich położeniem geograficznym.

Formy ochrony przyrody różnią się między sobą w zakresie ograniczeń w działalności gospodarczej i zagospodarowaniu przestrzennym, a tym samym mogą w różnym stopniu wpływać na rozwój gmin, w granicach których zostały ustanowione. Znaczenie ma także wielkość obszaru chronionego i jego udział w całkowitej powierzchni gminy. Rezerваты przyrody, chociaż cechują się zbliżonymi do parków narodowych i bardziej restrykcyjnymi niż parki krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu ograniczeniami w gospodarowaniu, nie wpływały istotnie negatywnie na dynamikę rozwoju przemysłu, logistyki i handlu w gminach, w których zostały zlokalizowane, z uwagi na swój relatywnie niewielki rozmiar.

Wyniki naszych badań wskazały również szanse rozwojowe związane z istnieniem obszarów chronionych. Mogą one bowiem stymulować lokalną przedsiębiorczość i przyciągać nowych mieszkańców niezależnie od swojej formy prawnej. Obecność parku narodowego przekłada się na rozwój bazy noclegowej na obszarach górskich, ale w przypadku obszarów nadmorskich brak takiej zależności. Z kolei w parkach narodowych, w których intensywność ruchu turystycznego jest zazwyczaj mniejsza (poza obszarami górskimi i nadmorskimi), stwierdziliśmy szczególnie korzystny wpływ na kondycję budżetów lokalnych. Co ciekawe, w przypadku rezerwatów przyrody i obszarów chronionego krajobrazu wiele zależności ma charakter nieliniowy, sugerując występowanie „optymalnego” zakresu udziałów tych form ochrony przyrody w powierzchni gminy dla maksymalizacji dochodów własnych gminy *per capita*.

Wyniki zawarte w raporcie nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że wpływ obszarów ochrony przyrody wymaga rekompensowania samorządom potencjalnych strat w budżecie wynikających z ograniczeń prawnych związanych z działalnością gospodarczą. Każda z analizowanych form ochrony przyrody, a czasem także inne czynniki, takie jak np. położenie regionalne, wiążą się z nieco innym rachunkiem zysków i strat dla społeczności lokalnych. Natomiast konstrukcja potrzeb ekologicznych może pełnić istotną funkcję stymulacyjną, zachęcając społeczności lokalne do rozszerzania obszarów ochrony przyrody.